

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Özetleme Hakkındaki Görüşleri* **

Opinions of Turkish Teacher Candidates on Summary

Ömer ÇELİK¹, Yusuf DOĞAN²

¹Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı. celikomer@gazi.edu.tr

²Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı. ydogan@gazi.edu.tr

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/ Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: 08.06.2022

Yayına Kabul Tarihi: 05.09.2022

ÖZ

Yazılı materyaller göz önünde bulundurularak tanımlandığında özet, bir metni, metindeki temel bilgileri kullanarak kısaltmaktır. Özet tanımlarında, özetin kısa olması ve metnin ana hatlarını içermesi özellikle vurgulanmaktadır. Bununla birlikte bir metni özetlerken dikkat edilmesi gereken birçok nokta vardır. Özetleme konusunun ele alındığı bu çalışma kapsamında, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında öğrenim gören 15 üçüncü sınıf öğrencisi ile görüşülmüş ve onların; özet, özetleme, özetleme stratejileri, özetleme öğretimine dair bilgi ve görüşleri tespit edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseniyle gerçekleştirilen çalışmada, veri çözümlemesi aşamasında içerik analizi kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar kodlanarak tablolaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, tablolardaki verileri desteklemek adına, öğretmen adaylarının soruları cevaplarken söylediklerinden kesitler de sunulmuştur. Çalışma sonucunda öğretmen adaylarının özet çıkarma hakkında teorik bilgi sahibi olma ve özetleme uygulaması yapma ile ilgili eksik yönlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum da öğretmen adaylarının özet yazmaları, özetlemeyi öğretmeleri ve yazdıkları özetlerin niteliğini değerlendirmeleri açısından zorluk çekmelerine neden olmaktadır. Bahsi geçen sorunların ortadan kalkması için öğretmen adaylarına öğrenim hayatları sırasında özetleme stratejilerinin bir yöntem dâhilinde öğretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu öğretimin yanı sıra, yazdıkları özetlerin öğretmen adaylarının da bilecekleri,

***Alıntılama:** Çelik, Ö. ve Doğan, Y. (2022). Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme hakkındaki görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(3), 2233-2263.

**Bu çalışma, Prof. Dr. Yusuf Doğan danışmanlığında yürütülen, Ömer Çelik'in "Öz Düzenlemeli Strateji Gelişimi Öğretim Modeliyle Özetleme Stratejileri Öğretiminin Türkçe Öğretmeni Adaylarının Hikâye Edici Metinleri Özetleme Becerilerine Etkisi" isimli doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

belli ölçütlere göre değerlendirilip kendilerine dönüt olarak iletilmesi yararlı olacaktır. Bu sayede öğretmen adayları hem özetlemeyi öğrenecek hem de kendilerinin ve başkalarının çıkardıkları özetleri değerlendirebileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretmeni adayları, Görüşme, Özetleme, Özetleme stratejileri, Özetleme öğretimi

ABSTRACT

When defined with written materials in mind, a summary is an abbreviation of a text using the basic information in the text. In the definitions of summary it is especially emphasized that summary should be short and contain the main lines of the text. However, there are many points to consider when summarizing a text. Within the scope of this study, in which the topic of summarization was discussed, 15 third grade students studying at the Department of Turkish Education of Gazi University Gazi Faculty of Education were interviewed and their knowledge and opinions on summary, summarizing, summarization strategies, summarization teaching were determined. Content analysis was used in the data analysis phase of the study conducted with the case study pattern, which is one of the qualitative research methods. The answers given by the teacher candidates were coded and tabulated. In addition, in order to support the data in the tables, sections from what the teacher candidates said when answering the questions were also presented. As a result of the study, it was determined that there are lack of aspects of teacher candidates' theoretical knowledge about summary extraction and summarization practice. This situation also causes teacher candidates to have difficulty in writing summaries, teaching summarization and evaluating the nature of the summaries they write. In order for the aforementioned problems to disappear, it is thought that teacher candidates should be taught summarization strategies within a method during their learning lives. In addition to this teaching, it will be useful to evaluate the summaries they have written according to certain criteria that teachers candidates will also know and send them feedback to them. In this way, teacher candidates will both learn to summarize and evaluate their own and others' summaries.

Keywords: Turkish teacher candidates, Interview, Summarizing, Summarizing strategies, Summarizing teaching.

GİRİŞ

Okuma veya dinleme ile bir metnin anlaşılması, birçok zihinsel işlemin yürütülmesi esasına dayanır. Kişinin, okuduğu ya da dinlediği metindeki işine yarayacak bilgileri tespit edebilmesi ve sonrasında ihtiyacı olduğunda hatırlayabilmesi bu işlemler arasında yer alır. Hatırlananların yeniden ifade edilebilmesi de metnin anlaşıldığını net şekilde gösterir. Bu ifade ediş şeklinin kişiye özgü olma durumu arttıkça metnin anlaşılma seviyesinin yükseldiği söylenebilir.

Kişi, okuduğu veya dinlediği metindeki işine yarayan bilgileri hatırlayarak yeniden ifade ettiğinde bir anlamda metni özetler. Brown, Day ve Jones (1983, s. 968) bilgileri özetleme yeteneğinin, “metinleri anlamak ve hatırlamak için önemli” olduğunu ifade eder. Hidi ve Anderson (1986, s. 473) özetlemenin “sunulan fikirlerin anlaşılmasını, değerlendirilmesini, yoğunlaştırılmasını ve sık sık dönüştürülmesini” gerektirdiğini belirtmektedir. Doğru şekilde çıkarılan özetin, metnin özümsemesi açısından okuyucu veya dinleyiciye olan katkısı yüksek düzeydedir.

Türk Dil Kurumunun hazırladığı Türkçe Sözlük'te özet “Bir yazı veya sözün anlamını daha kısa ve özlü biçimde veren yazı veya söz, hülasa, fezleke, ekspoze, (2011, s. 1868)” şeklinde tanımlanmıştır. Görgen (1999, s. 22) özetlemeyi metnin kısaltılması, özetiyse “metnin önemli kısımlarının seçilerek kısaltılmış biçimi” olarak adlandırır. Özetin anlaşılır, kişinin kelimeleriyle, metinden kopmadan, temel düşünceleri ve ana düşünceleri içeren şekilde kaleme alınması gerektiğini de ekler.

Bülbül (2000, s. 124)'ün özet tanımında özeti çıkarılacak ürünün, en önemli kısımlarının ayrıntısız ve kısaca aktarılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Ağca (2006, s. 157) da özetin, ele alınan eserin ana hatlarının kişinin kendi cümleleriyle yazılması sonucu oluşturulacağını belirtir. Westby (2010, s. 277) özetlemenin bilgiyi analiz etme, önemli unsurları önemsiz unsurlardan ayırma ve büyük bilgi parçalarını birkaç kısa tutarlı cümleye çevirmeyi gerektirdiğini vurgular. Güneş (2019, s. 340) de bir okuma tekniği olarak ele alındığında özetlemenin “temel fikirleri bulmayı ve metnin önemli bölümlerini anlamayı” sağladığını ifade eder.

Paylaşılan tanım ve bilgiler, özetin en temel anlamda, eserin kısa ve özlü şeklinin, özet çıkarmanın cümleleriyle aktarılması olduğunu göstermektedir.

Temur (2015, s. 141) özet çıkarmanın karmaşık bir beceri olduğundan ve özetleme sırasında üst düzey zihinsel süreçlerin devreye girdiğinden bahsetmiştir. Özetleme esnasında bireyin yapması gerekenleri; materyali anlamak, materyaldeki önemli noktaları belirlemek, ana hatları çizmek ve özeti kendine ait cümlelerle, metnin ana fikrini kaybetmeden yazmak şeklinde sıralamıştır. Yurdakal (2019, s. 449) özet

çıkarmanın metindeki ana fikri belirlediğini, fikirleri önemli – önemsiz şeklinde ayırdığını ve düşünceleri ilişkilendirdiğini ifade eder. Aydın ve Kaya (2021, s. 188) da öğrencinin özetleme esnasında “düşünme, sınıflama, analiz ve yorumlama gibi zihinsel becerileri kullanması” gerektiğine dikkat çeker. Birçok zihinsel sürecin gerçekleştirilmesini gerektiren özet çıkarma, doğru şekilde yapılırsa kişiye çeşitli yönlerden fayda sağlamaktadır.

Yakıcı, Yücel, Doğan ve Yelok (2006, s. 309) özetlemenin öneminden bahsederken bir konu hakkında bilgi toplarken bu beceriyi kullanabildiğimizi ve iyi yapılan bir özetlemenin, üzerinde çalışılan sözlü veya yazılı ürünü akılda tutmak ve kavramak adına katkı sağladığını ifade eder (2006, s. 309 - 310). Susar Kırmızı (2008, s. 121) özetlemenin, kişinin bilgiyi anlamlandırma, hatırlama ve kavramasını olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Baştuğ, Hiğde, Çam, Örs, Efe (2021, s. 41) de benzer şekilde özetlemenin “anlamayı kolaylaştıran etkili bir strateji” olabileceğini aktarır. Günay (2001, s. 110) ise özetlemenin, okunan metnin anlaşılma durumunu anlama ve metni okumayan birine yüksek doğrulukla aktarma açısından çok yararlı olduğunu vurgulamıştır.

Ortaya konma zorluğu ve layıkıyla yapıldığı takdirde kişiye sağladığı yararlar bilinmesine rağmen, özet çıkarmanın öğrencilerimiz tarafından istenilen seviyede gerçekleştirilemediği görülmektedir. Temur (2015, s. 141) öğrencilerin özetlemeyi metnin ilk, orta ve son paragraflarından birkaç cümle alarak, bazen metni okumaksızın gerçekleştirdiklerini söylediklerini ifade etmektedir. 4 ve 5. sınıfa giden 246 öğrencinin özetleme becerisine yoğunlaşan bir başka çalışmada, öğrencilerin özetleme stratejilerini gerektiği gibi kullanamadıkları tespit edilmiştir (Susar Kırmızı ve Akkaya, 2011, s. 267). 108 ortaokul öğrencisi ile gerçekleştirilen bir diğer çalışma da öğrencilerin özetleme başarısının orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Bahçıvan ve Çetinkaya, 2021).

Okur'un (2011) Türkçe ve sınıf öğretmeni adayları üzerinde yaptığı çalışmasında, fakülte son sınıfta öğrenim gören iki yüz öğretmen adayının Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerini özetleme becerileri ölçülmüştür. Çalışmanın sonunda bilgilendirici

ve hikâye edici metinleri özetleme becerisi bakımından Türkçe öğretmeni adaylarının orta düzeyde, sınıf öğretmeni adaylarının ise zayıf düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Özçakmak'ın (2015) dördüncü sınıfta öğrenim gören iki yüz iki Türkçe öğretmeni adayının not alarak dinlemedeki özetleme stratejilerini kullanma becerilerini tespit etmeyi amaçlayan çalışmasında bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metinler kullanılmıştır. Türkçe öğretmeni adaylarının, bakış açısını doğru kullanma stratejisinde bilgilendirici ve öyküleyici metinler yönünden orta seviyenin biraz üstünde, tartışmacı metin açısından ise başarılı düzeyde oldukları görülmüştür. Bilgilendirici metinlerde önemli bilgiyi seçme stratejisinde orta seviyede başarı gösteren Türkçe öğretmeni adaylarının, öyküleyici ve tartışmacı metinlerde orta seviyenin altında oldukları saptanmıştır. Anlatım kipini doğru kullanma stratejisinde her üç metin türü için yeterli derecede başarılı olamayan Türkçe öğretmeni adaylarının, önemsiz bilgiyi silme stratejisinde ise başarısız oldukları ifade edilmiştir.

Özetlemeyi ilk ve ortaöğretim kademelerinde öğrenemeyen öğretmen adayları, üniversitede de bu beceriyi istenilen seviyede kazanamamaktadır. Bu da öğretmen olduklarında, özetlemenin önemini bilmeleri ve öğrencilerine öğretmeleri açısından engel teşkil etmektedir.

Bulut'un (2013) çalışmasında 17 sınıf öğretmeniyle yapılan görüşmede, beşinci sınıfta derse giren sınıf öğretmenlerinin 15'i (%88,2) özetlemeyle ilgili hiçbir öğretim kademesinde eğitim almadıklarını belirtmiştir. 15 öğretmenden 2'si, eğitim almamakla birlikte özetlemeyi kendi kendilerine öğrendiklerini ifade etmiştir (s. 99). Aynı çalışmada "araştırmaya katılan öğretmenlerden hiçbirinin özetlemeyi öğrencilerine bir yöntemle ya da uygulamalı olarak öğretmedikleri" (2013, s. 100) bilgisine de ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsedilen durumun öğrencilerin özetleme becerisinin gelişimi adına olumsuz olduğu düşünülmektedir. Zira Yurdakal ve Susar Kırmızı (2020, s. 153) özette yer alması gerekenler hakkında, özetleme öncesinde öğrencilerle çalışmalar yapılması

gerektiğini belirtir. Öğrenciyi özet çıkarmaya hazırlayan çalışmaların yapılmaması durumunda, başarılı bir özetleme eğitiminin verilmesi mümkün görülmemektedir.

Dilidüzgün'ün (2013, s. 64) çalışmasına katılan otuz altı Türkçe öğretmenin sadece %11,1'i özetlemenin okullarda öğretildiği yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin %16,6'sı özet çıkarma becerisinin öğretilmediğini, %13,8'i biraz öğretildiğini, %47,2'si kısmen öğretildiğini, %11,1'i oldukça öğretildiğini belirtmektedir. Dilidüzgün'ün çalışmasındaki veriler incelendiğinde, öğretmenlerin %77,6'sının özetleme öğretimini yetersiz buldukları anlaşılmaktadır. Bu durum da özetleme öğretiminin istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.

Ele alınan araştırmalarda elde edilen bilgiler, hem ilk ve ortaöğretimde hem de lisans düzeyinde, öğrencilerin özetleme düzeylerinin tespiti ve özetleme stratejilerinin öğrencilere öğretilmesi üzerine nitelikli çalışmaların yapılması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışma, Türkçe öğretmeni adaylarının özet, özet yazma, özetlemeyi öğretme yönündeki bilgi ve görüşlerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bahsi geçen bilgilerin, öğretmen adaylarının özet, özet yazma ve özetleme öğretimine dair bilgi ve görüşleri konusundaki durumun tespiti ve özetleme stratejileri öğretimi çalışmaları için yararlı olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada, durum çalışması deseni kullanılmıştır. Bu desenin kullanım amacı, "belirli bir duruma ilişkin sonuçlar ortaya koymaktır" (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 73). Bu çalışmada, Türkçe öğretmeni adaylarının özet, özetleme, özetleme stratejileri ve özetleme öğretimi hakkındaki bilgi ve görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Katılımcı Grubu

Bu araştırmadaki görüşme, “Öz Düzenlemeli Strateji Gelişimi Öğretim Modeliyle Özetleme Stratejileri Öğretiminin Türkçe Öğretmeni Adaylarının Hikâye Edici Metinleri Özetleme Becerilerine Etkisi” isimli doktora tezi kapsamında yapılmıştır.

Bahsi geçen doktora tezinin katılımcı grubunu Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalının üçüncü sınıfında öğrenim gören, çalışmaya katılmak isteyen öğretmen adayları oluşturmaktadır. Görüşmeye, bu öğretmen adaylarından gönüllü olan on beşi katılmıştır. Görüşmeye katılan öğretmen adaylarının on dördü kız, biri erkektir.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanması için görüşme tekniği kullanılmıştır. Karasar (2012, s. 165) görüşmelerin çoğunlukla yüz yüze gerçekleştirilmekle birlikte “anında ses ve resim iletilerleriyle de” yapılabileceğini belirtir. Bu çalışmada da görüşmeler, salgın koşulları nedeniyle çevrim içi görüşme uygulaması (Zoom) veya telefonla gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler sırasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasından önce alanyazın taranmıştır. Taslak formun hazırlanmasının ardından uzman görüşü alınmıştır. Görüş alınan kişilerden biri Türkçe eğitimi uzmanı, diğeri ise Türkçe öğretmenidir. Görüşlerle şekillenen form, üçüncü sınıf öğrencisi olan iki öğretmen adayıyla pilot görüşme yapmak için kullanılmıştır. Pilot görüşme sonrasında, yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Öğretmen adaylarına sorulacak sorular aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Sizce özet ne demektir?
2. İyi bir özet yazmak için dikkat edilmesi gereken noktalar nelerdir?
3. Siz nasıl özetleme yapıyorsunuz?
4. Özetleme stratejilerini biliyor musunuz? Bildiğiniz özetleme stratejileri nelerdir? Bu stratejileri özetleme yaparken uyguluyor musunuz?

5. Özetlemeyi bildiğinizi düşünüyor musunuz?

6. Bir başkasına özetlemeyi öğretebilir misiniz? Cevabınız “evet” ise nasıl öğretirsiniz? “Hayır” ise niçin öğretemezsiniz?

Veri Toplama Süreci

Görüşme formuna son şeklinin verilmesinin ardından, görüşmeye katılmaya gönüllü on beş öğretmen adayı ile irtibata geçilmiştir. Görüşmelerin yapılacağı saatler birlikte planlanmıştır. Görüşme öncesinde öğretmen adaylarına çalışmanın amacına, görüşme sorularına verdikleri cevapların bilimsel araştırmaya veri sağlamak amacıyla kullanılacağına, kimliklerinin gizli kalacağına ve ortalama görüşme süresine dair bilgi verilmiştir.

Görüşmeler salgın koşulları nedeniyle çevrim içi görüşme uygulaması (Zoom) üzerinden veya telefonla yapılmıştır. Görüşmeler, araştırmacının sonrasında detaylı olarak yazıya aktarabilmesi için, katılımcıların izniyle kayıt altına alınmıştır. Yaklaşık on beş – yirmi dakika süren görüşmelerde araştırmacı, öğretmen adaylarının etki altında kalmadan, rahat bir şekilde soruları cevaplamasına dikkat etmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşmelerin yazıya geçirilmesinin ardından, öğretmen adaylarından yazıya geçirilen görüşmeleri incelemeleri istenmiştir. Öğretmen adayları çözümlenen görüşmeleri okuduktan sonra, söylediklerinin doğru şekilde aktarıldığını imza ile teyit etmişlerdir. Bu sayede veri toplama aracının geçerliğinin artırılması amaçlanmıştır.

“Toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242) amacıyla görüşme sürecinde toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu çözümlenmenin gerçekleştirilmesi esnasında, yazıya aktarılan veriler birkaç kez okunmuştur. Bu okumalar sırasında kodlar ve temalar tespit edilmiştir. Analizlerin sonuçları tablolaştırılarak sunulmuştur. Tabloların altına, tablodaki verileri betimleyen açıklamalar eklenmiştir. Açıklamaların yanı sıra öğretmen adaylarının görüşme sırasında söyledikleri, tablonun anlamlandırılmasına yarar sağlayacağı

düşünülen görüşler de paylaşılmıştır. Verilerin analizi ve öğretmen adaylarının görüşlerinin paylaşılması sırasında, veri gizliliğini sağlamak adına, görüşmecilerden “Öğretmen Adayı” şeklinde bahsedilmiş ve her görüşmeci bir numara ile isimlendirilmiştir.

Yazıya aktarılan görüşmeler, Türkçe eğitimi alanında uzman olan başka bir araştırmacı tarafından okunmuş ve kodlanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirliğin hesaplanmasında Miles ve Huberman’ın (1994, s. 64) “Görüş birliği sayısı/toplam görüş birliği + görüş ayrılığı sayısı” formülü kullanılmıştır. Çıkan sonucun 100 ile çarpılmasıyla %97,27 oranında uyum yakalandığı görülmüştür. Bu hesaplama sonucunda “elde edilen eşitliğin %70’ten daha yüksek bir sonuç vermesi beklenir” (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s.81). %97,27 olan uyum yüzdesi, kodlayıcılar arasında yüksek düzeyde uyum olduğunu göstermektedir.

Etik Kurallara Uygunluk

Bu yayın doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir. Tezin gerçekleştirilebilmesi için öncesinde Gazi Üniversitesi Etik Kuruluna başvuruda bulunulmuştur. İlgili kuruldan alınan etik kurul izni makale ekinde sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde, öğretmen adaylarına sorulan sorular karşısında alınan cevapların analizlerine yer verilmiştir.

Öğretmen adaylarının özetleme hakkındaki görüşlerini almak için onlara görüşme sırasında altı soru sorulmuştur. Sorulardan ilki olan “Sizce özet ne demektir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıda tablolştırılmıştır.

Tablo 1. Sizce Özet Ne Demektir?

Tema	Kod	f	%
Kısaltma	Metni, genel hatlarını verecek şekilde kısaltmaktır.	12	80,00
Yorumlama	Okurun metni kendi cümleleriyle	3	20,00

yeniden yorumlamasıdır.

Öğretmen adayları bu soruya büyük çoğunlukla metnin genel hatlarının özette yer alması ve yazılan özetin kısa olması bağlamında cevap vermişlerdir. Verilen cevaplara örnek olarak “Özet, bir metnin daha kısaltılmış ve genel hatlarıyla en aza indirilmiş hâlidir.” (Ö. A. 1) ve “Bir metni genel hatlarını alarak kısaltmak, genel bir algı oluşturmak.” (Ö. A. 4) gösterilebilir.

Öğretmen adaylarına sorulan ikinci soru ve öğretmen adaylarının bu soruya verdikleri cevaplar Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. İyi Bir Özet Yazmak İçin Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar Nelerdir?

Tema	Kod	f	%
Metnin aslına uygun şekilde kısaltılması	Metni, özünü kaybetmeden kısaltmak	8	53,33
	Özet çıkarırken metne bağlı kalmak	1	6,66
Okuma stratejilerini kullanma	Metni okurken önemli görülen yerlerin altını çizmek	1	6,66
Özetleme stratejilerini kullanma	Başlık yazmak, önemli olaylarla temel bilgileri kısa bir şekilde iletme	2	13,33
	Metni dikkatle okuyarak olay örgüsünü çıkarmak	2	13,33
	Özet çıkarırken geniş zaman kullanmak	1	6,66

“Metni özünü kaybetmeden kısaltmak” görüşünün oranı, öğretmen adaylarının yarıdan fazlasının bu soruya cevap verirken, ilk soruda yaptıkları özet tanımından yola çıktıklarına işaret etmektedir. Başlık yazma, temel bilgileri kullanma, olay örgüsüne dikkat etme, geniş zamanla yazma gibi, özetleme stratejileri sayılan veya bilgi açısından bazı düzeltmelerle (olay örgüsünün hepsinin değil, önemli olayların sırayla yazılması gibi) özetleme stratejisi olarak ele alınabilecek az sayıdaki unsurun öğretmen

adaylarının sadece üçte biri tarafından zikredilmesi, özet çıkarmayı pratik olarak uygulama konusunda öğretmen adaylarının yeterli düzeyde olmadığı fikrini uyandırmaktadır. Öğretmen Adayı 10'un "Betimlemelerden daha uzak, daha olayın ana konusunu anlatan ve konuşma ifadelerinde dedi, söyledi gibi şeyleri daha az kullanabileceğimiz bir özet çıkarmamız lazım. Ve tabii ki metnin uzunluğuna göre daha kısa olması gerekiyor." şeklindeki cevabı ve Öğretmen Adayı 4'ün "Ana metnin kısaltılmış olması gerekir. Birkaç kişi okuduğunda genel bir algı oluşturmak. Ana metnin anlaşılmasını sağlamalı." yönündeki cevabı bu soruya karşılık olarak söylenenlere örnek verilebilir.

Tablo 3'te, öğretmen adaylarının özetleme alışkanlıklarını öğrenmek amacıyla sorulan soruya verdikleri cevaplar yer almaktadır.

Tablo 3. Siz Nasıl Özetleme Yapıyorsunuz?

Tema	Kod	f	%
Okuma ve özetleme stratejilerini kullanmadan	Metni dikkatle okur, aklımda kalanları ana hatlarıyla yazarım.	7	46,66
	Önce metni bir kere okur, sonra metni paragraf paragraf kısaltırım.	2	13,33
Okuma ve özetleme stratejilerinin bir kısmını kullanarak	Metni altını çizerek okurum, ardından altını çizdiğim satırlarla genelleme yaparım, üçüncü tekil şahısla yazarım.	1	6,66
	Okurken önemli gördüğüm yerleri (olay örgüsü, temel bilgiler) not alır, notlarımdan hareketle özet çıkarırım.	2	13,33
	Okurken 5 N 1 K sorularını cevaplamaya çalışır, ardından bu sorulara cevap verirken aldığım notları kullanırım. Geniş zamanla yazarım.	1	6,66

Özetleme stratejilerinin bir kısmını kullanarak	Metni okuduktan sonra başlığı yazar ve metni üçüncü tekil şahıs bakış açısıyla, olay örgüsüne dikkat ederek kısaltırım.	1	6,66
Okuma stratejilerini kullanarak	Okurken önemli gördüğüm yerlerin altını çizerim ve not alırım. Bunları özete çevirirken yazarın cümlelerini kısaltırım.	1	6,66

Verilen cevaplar, öğretmen adaylarının yarısından fazlasının okurken not almadığını veya metnin belirli bölümlerinin altını çizmediğini göstermektedir. Okuma sırasında bu stratejilerin kullanılmaması, özeti başarısını ve yazılma süresini olumsuz etkileyen unsurlardandır. Bunun yanı sıra öğretmen adaylarının azımsanamayacak bir kısmının özetleme hakkında ilk üç soru açısından az sayıda ve birbirine benzeyen fikirlerinin olduğu görülmektedir. “Metni dikkatle okur, aklımda kalanları ana hatlarıyla yazarım.” cevabı, ilk iki soruya en çok verilen cevaplar olan “Metni, genel hatlarını verecek şekilde kısaltmaktır.” ve “Metni, özünü kaybetmeden kısaltmak.” cevaplarını hatırlatmaktadır. Bu soruya verilen “Metni okurum. Aklımda kalan bilgileri ana hatlarıyla yazmaya çalışırım.” (Ö. A. 12) ve “Aklımda kalanları yazmaya çalışırım.” (Ö. A. 3) cevapları bu bağlamda ele alınabilir.

Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerine dair bilgilerinin ne durumda olduğu Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4. Özetleme Stratejilerini Biliyor musunuz?

Tema	f	%
Evet, biliyorum.	1	6,66
Hayır, bilmiyorum.	14	93,33

On dört öğretmen adayı bu soruya “Hayır, bilmiyorum.” cevabını vermiştir. Soruya “Evet, biliyorum.” şeklinde cevap veren tek öğretmen adayına, devamında “Bildiğiniz özetleme stratejileri nelerdir? Bu stratejileri özetleme yaparken uyguluyor musunuz?” soruları sorulmuştur. Öğretmen adayı, bildiği özetleme stratejilerinin “Başlık yazma” ve

“Geniş zamanla yazma” olduğunu söylemesinin ardından bu stratejileri, yazdığı özetlerde bazen uyguladığını belirtmiştir.

“Özetleme stratejilerini biliyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplarda “Hayır.” cevabının çokluğu, özetleme stratejilerinin bilinmemesinin yanı sıra, bir strateji eğitimi alınmaması nedeniyle öğretmen adaylarının özetleme yaparken uyguladıkları bazı stratejilerin farkında olmadıklarını da göstermektedir. Nitekim ilk soruda özeti tanımlarken söylenen cümleyi oluşturan “metnin genel hatlarını vermek” ve “metni kısaltmak”, özetleme stratejilerinden “Metni özetlerken temel bilgileri kullanma” ve “Metin – özet oranına dikkat etme” ile yakınlık göstermektedir. İkinci ve üçüncü sorulara verilen cevapların arasında olan “Başlık yazmak”, “Geniş zaman kullanmak” ve “(Hâkim bakış açılı) Üçüncü tekil şahısla (anlatıcıyla) yazmak” da özetleme stratejileridir. İlk üç soruya verilen cevaplar arasında genellemeye ve olay örgüsüne dikkat çeken cevaplar da bulunmaktadır. Genelleme ve olay örgüsüne dair cevaplar, özetleme stratejilerinin uygulanış şekillerini tamamen açıklayamasalar da öğretmen adaylarının stratejiler hakkında parça parça bilgilere sahip oldukları kanısını güçlendirmektedir.

“Özetleme stratejilerini biliyor musunuz?” sorusuna ve bundan önceki sorulara verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere öğretmen adaylarının az sayıdaki kısmı bazı özetleme stratejilerini, bildikleri kadarıyla uygulamaktadır ancak özetleme yaparken özetleme stratejilerini kullandıklarının farkında değildirler.

Öğretmen adaylarının özetlemeyi bilme durumlarına dair görüşleri Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Özetlemeyi Bildiğinizi Düşünüyor musunuz?

Tema	f	%
Evet, biliyorum.	4	26,66
Hayır, bilmiyorum.	4	26,66
Kısmen biliyorum.	7	46,66

Bu soruya öğretmen adaylarının dörtte birinin biraz üzerinde bir kısmı “Evet, biliyorum.” cevabını vermiştir. “Hayır, bilmiyorum.” cevabını verenler de aynı orandadır. “Hayır” cevabı verenlerden Öğretmen Adayı 2, içinde bulunduğu durumu “*Düşünmüyorum. Denemelerim kötü. Metni elime aldığımda nereden başlayacağımı, ne yapacağımı bilemiyorum. Kafamda özetlemeye çalıştığımda gayet güzel aslında ama yazıya dökerken aynı şey olmuyor. Yani yazmada aynı şekilde olmuyor, düşündüğüm şekilde ilerlemiyor. Konuşma diliyle daha kolay ama yazıya dökerken sıkıntı oluyor.*” diyerek anlatmıştır. Öğretmen Adayı 14 de “*Düşünmüyorum. Bununla ilgili bu zamana kadar özel bir ders almadık ama önemli bir şey bu özet. O yüzden bilmediğimi düşünüyorum. Zaten zorlandığımı da görüyorum özet çıkarırken.*” diyerek özetleme eğitimi almadığını ve bu yüzden özetlemeyi bildiğini düşünmediğini belirtmiştir.

Öğretmen adaylarının yarıya yakını, net bir cevap vermek yerine kararsızlıklarından bahsetme yoluna gitmişlerdir. Verilen cevaplar, öğretmen adaylarının yazdıkları özetlerin niteliği hakkında soru işaretlerine sahip olduklarını göstermektedir. Örnek olarak Öğretmen Adayı 1’in “*Bildiğimi düşünüyorum ama on üzerinden altı buçuk - yedi vereceğim kadar bildiğimi düşünüyorum. Toplum içinde ben özetlemeyi biliyorum, yapabilirim özgüveni yok.*”, Öğretmen Adayı 15’in “*Hem evet hem hayır. İyi kötü özet yazabiliyorum. Ama niteliği tartışılır. Üniversitede bunun farkına vardım. Geçmişte bilmiyordum. Kasıtlı yapmıyorum, kendi kendime. Doğrularım var, yanlışlarım var. Ama özet nedir denince tanım yapmak zor. Kuralları tam bilmiyorum. Özet benim için soyut.*” cevapları verilebilir.

Altıncı soru, öğretmen adaylarının bir başkasına özetlemeyi öğretme hakkındaki görüşleri ile ilgilidir.

Tablo 6. *Bir Başkasına Özetlemeyi Öğretebilir misiniz? Cevabınız “Evet”se Nasıl Öğretirsiniz? “Hayır”sa Niçin Öğretemezsiniz?*

Tema	Kod	f	%
Evet, öğretebilirim.	Özet hakkında bilgi verip birlikte özetleme uygulaması yaparım.	3	20,00

	Özet hakkında bilgi verip özet yazmalarını isterim.	4	26,66
Hayır, öğretemem.	Özetlemeyi bilmediğim için başkasına öğretemem.	6	40,00
Denerim ama başarılı olacağımı sanmıyorum.	Özet hakkında bilgi verip birlikte özetleme uygulaması yaparım.	1	6,66
	Özet hakkında bilgi verip özet yazmalarını isterim.	1	6,66

Bu soruya öğretmen adaylarının yarıya yakını “Evet, öğretebilirim.” cevabını vermiştir. %40,00’lık dilimde yer alan öğretmen adayları ise “Hayır, öğretemem.” demiştir. Bu sorunun ardından öğretmen adaylarına “Cevabınız ‘Evet’ ise nasıl öğretirsiniz? ‘Hayır’ ise niçin öğretemezsiniz?” şeklinde bir soru daha sorulmuştur.

“Evet, öğretebilirim.” cevabını veren öğretmen adaylarının özetlemeyi öğretirken yapacaklarını söyledikleri şeyler, eğitim hayatlarında öğretmenlerinin yaptığı uygulamalar hakkında bilgi vermektedir. Öğretmen adayları, özet hakkında bilgi vermek ve öğrencilerle birlikte özet yazmak veya bilgi vermek ve öğrenciden ödev olarak bir özet yazmasını istemek yollarına gitmektedir. Öğretmen Adayı 9’un “Öncelikli olarak nitelikli bir özetin nasıl oluşturulmasıyla ilgili bilgi verirdim. Bu bilgilendirmeyi yaparken de örnekler üzerinden gitmeye dikkat ederdim. Bilgilendirme bittikten sonra da onlarla beraber örnekler çözerdim. Öncelikli olarak birlikte yapardım, onlara geri bildirim verdikten sonra onların bağımsız özetler yazmasını tercih ederdim. Aynı şekilde onlara yine geri bildirim vermeye dikkat ederdim bu süreçte.” cevabı öğrencilerle uygulama yapacağını söyleyen öğretmen adaylarının cevaplarına örnek gösterilebilir. Öğretmen Adayı 7 ise öğrencilerden özet yazmalarını nasıl isteyeceğini şu şekilde açıklamıştır: “Bir sayfalık hikâye getiririm. Bu bir sayfalık hikâyede şunu derim: Bunu bir kez sessiz okuyun ardından ikinci okuyuşunuzda önemli gördüğünüz yerlerin altını çizin. Üçüncü okuyuşunuzda da önemli gördüğünüz yerleri boş bir kâğıda metne yakın olarak tekrar kendi cümlelerinizle özetleyin. Çok okuma yaptırırım aşamalar hâlinde.”

Bir başkasına özetlemeyi öğretmeyi başaramayacaklarını düşünmelerine rağmen deneyebileceklerini söyleyen iki öğretmen adayında da durum aynıdır. Öğretmen adaylarından biri, yöntem olarak önce öğrenciye özet hakkında bilgi verip ardından özet yazmasını isteyeceğini söylemiş, diğeri ise öğrenciye özet hakkında bilgi verip birlikte özet çıkararak özetlemeyi öğretmeyi deneyeceğini belirtmiştir.

Cevabı “Hayır, öğretemem.” olan diğeri öğretmen adayları, bu cevaplarının nedenini “özetlemeyi kendilerinin bilmediklerini düşündüklerini, bilmedikleri bir beceriyi başkasına öğretmeyi başaramayacakları” fikrinde olmalarıyla açıklamışlardır. Öğretmen adaylarının cevaplarından örnekler vermek gerekirse Öğretmen Adayı 2 bu durumu “*Öğretemem. Çünkü birine bir beceriyi öğretmek için o beceriye sahip olmam gerektiğini düşünüyorum. En azından o beceride belli bir yol kat etmiş olmam gerektiğini düşünüyorum.*” şeklinde dile getirirken, Öğretmen Adayı 5 “*Hayır öğretemem. Çünkü kendim tam, nitelikli olarak özet çıkarmayı bilmediğimden dolayı karşımdaki kişiye de nitelikli bir özet çıkarmayı öğretemem ve eksikliklerimi ona yansıtırım. O da bu konuda tam olarak bilgi sahibi olamaz. Aklında soru işaretleri kalır.*” diyerek anlatmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın ilk sorusu olan “Sizce özet ne demektir?”e öğretmen adayları, %80,00 oranında “Metni, genel hatlarını verecek şekilde kısaltmaktır,” cevabını vermişlerdir. Bu, öğretmen adaylarının tamamına yakınının özet tanımı hakkında yakın fikirlere sahip olduğunu ve özetin sözlük anlamını bildiklerini göstermektedir.

Benzer, Karadağ ve Evcı (2021, s. 268) çalışmalarında yedinci sınıf öğrencilerine özetleme eğitimi vermiştir. Bu eğitimin ardından, deney grubundaki 15 yedinci sınıf öğrencisiyle eğitim öncesine ve sonrasına dair bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Strateji eğitimi öncesinde öğrencilerin %33’ünün özet çıkarmayı metni kısaltmak, yine %33’ünün ise gerekli bilgiyi kullanmak olarak tanımladıkları görülmektedir. Eğitim

sonrasında sonuçlar, %53 oranında gerekli bilgiyi kullanmak ve %20,00 oranında metni kısaltmak olarak güncellenmiştir.

Farklı hedef kitle ile farklı zamanlarda yapılan araştırmalar olmasına rağmen öğretmen adayları ve yedinci sınıf öğrencilerinin bu noktada birbirine yakın cevaplar verdikleri görülmektedir. Benzer cevaplar, öğretmen adaylarının ve yedinci sınıf öğrencilerinin meseleye aynı noktadan baktıklarına, özetleme becerisinin eğitim sistemi içerisinde benzer şekilde ele alındığına işaret etmektedir.

Bulut (2013, s. 88) çalışmasında sınıf öğretmenlerine özetlemeyi nasıl tanımladıklarını sormuştur. Cevaplar dört tema altında toplanmıştır. Bu temalardan biri olan “özet unsurlarını yazma”da yer alan kodlar metnin ana fikrini yazma (%29,4), metindeki temel (ana) konuları yazma (%29,4), ayrıntıya girmeden anlatma (%29,4), kısa ve öz yazma (%23,5) ve metnin önemli bölümlerini yazma (%23,5) şeklindedir. Özet ve özetleme birbirine yakın kavramlar olduğundan bu iki soruya verilen cevapların incelenmesi, öğretmen adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin meseleye yaklaşımını karşılaştırmak açısından önemlidir. Sınıf öğretmenlerinin “özet unsurlarını yazma” teması altında toplanan cevaplarının, Türkçe öğretmeni adaylarının cevaplarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra sınıf öğretmenlerinin “anlaşılana ya da akılda kalanı söyleme”, “hikâye elemanlarını yazma” ve “ders çıkarma” temaları altında toplanan yanıtlarının da olması, Türkçe öğretmeni adaylarına göre sınıf öğretmenlerinin bu kavramı daha çeşitli yönlerden ele aldıklarını göstermektedir.

Öğretmen adaylarına ikinci olarak iyi bir özet yazmak için dikkat edilmesi gereken noktaların neler olduğu sorulmuştur. Bu soruda başı çeken cevap %53,33 ile “Metni, özünü kaybetmeden kısaltmak” olmuştur. Bu cevabın, ilk soruya verilen cevapla aynı düzlemde olduğu söylenebilir. Bu durum da öğretmen adaylarının özet yazma hakkındaki fikirlerinin genel olarak tanım düzeyinde seyrettiğini göstermektedir.

Bulut (2013, s. 90-91) sınıf öğretmenlerine iyi bir özette bulunması gereken özellikleri sormuş ve öğretmenlerin cevapları “yazım ve noktalama kurallarına dikkat etme” ile “içerik unsurlarına dikkat etme” temalarında toplanmıştır. İlk tema paragraf yapma

(%35,2), noktalama işaretlerine dikkat etme (%29,4) ve başlık yazma (%11,7) kodlarından oluşmuştur. İkinci tema ise kompozisyon kurallarına uyararak yazma (%58,8), metne bağlı kalma (%47,0), metindeki dikkat çekici noktaları yazma (%47,0), ana fikri yazma (%35,2), olayları oluş sırasına göre yazma (%35,2), detayları çıkarma (%29,4), ana konuyu ortaya koyma (%29,4), mesajı içerme (%23,5), yer ve zaman unsurlarını yazma (%23,5), karakterleri yazma (%17,6), yardımcı fikirlere yer verme (%17,6) şeklinde kodlara ayrılmıştır.

Bu çalışmada iyi bir özet yazmak için nelere dikkat edilmesi gerektiği sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar ile Bulut (2013)'un çalışmasındaki, iyi bir özetle hangi özelliklerin olduğuna dair soruya sınıf öğretmenlerinin verdiği cevapların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, sınıf öğretmenlerinin özetin daha farklı yönlerine değindiği dikkat çekmektedir. Bu nedenle, sınıf öğretmenlerinin ilk sorudaki gibi, konuyu öğretmen adaylarına göre daha geniş bağlamda ele aldıkları söylenebilir.

Üçüncü soru ile öğretmen adaylarına nasıl özetleme yaptıkları sorulmuştur. Burada öğretmen adaylarının %46,66'sı, metni okuyup akıllarında kalanları ana hatlarıyla yazdıkları yönünde cevap vermiştir. Okuma ve özetleme stratejilerine istenilen şekilde değinmeyen bu cevap ve "Önce metni bir kere okur, sonra metni paragraf paragraf kısaltırım." cevabı, öğretmen adaylarının yarıdan fazlasının bir metni özetlemek amacıyla okuma ve özet çıkarırken kullanılacak özetleme stratejileri hakkında fikri olmadığına işaret etmektedir.

Benzer, Karadağ ve Evcî'nin (2021, s. 269) çalışmalarında yedinci sınıf öğrencilerinin strateji eğitimi almadan önce özetlerini %26,6 oranında gelişigüzel, %33,3 oranında metinden önemli cümleleri alarak ve %33,3 oranında metni tekrar okuyarak çıkardıklarını söyledikleri görülmektedir. Eğitim öncesinde de strateji kullandığını sadece bir öğrenci ifade etmiş, eğitim sonrasında strateji kullandığını belirten öğrencilerin oranı %53,3'e (8 öğrenci) çıkmıştır.

Bu çalışmada öğretmen adaylarının özetleme stratejilerine değinen cevaplarının azlığı, Benzer, Karadağ ve Evcı'nın (2021) çalışmalarında, özetleme eğitimi öncesinde yedinci sınıf öğrencilerinden sadece birinin özetleme stratejilerini kullandığını söylemesiyle paralellik göstermektedir. Bu durum hem ortaokullardaki öğrencilerin hem öğretmen adaylarının özetleme stratejileri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermektedir.

Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini bilme durumlarını ölçmek amacıyla sorulan dördüncü soruya, öğretmen adaylarının on dördü yani %93,33'ü özetleme stratejilerini bilmedikleri şeklinde cevap vermiştir. Sadece bir öğretmen adayı “başlık yazma” ve “geniş zamanla yazma”yı özetleme stratejisi olarak zikretmiştir.

Benzer, Sefer, Ören ve Konuk (2016, s. 170)'un üçüncü sınıfta öğrenim gören 43 Türkçe öğretmeni adayıyla yaptıkları çalışmada, adayların çalışmanın ilk haftasında yazdıkları özetlerin birçok yönden yüksek oranda yetersiz olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yetersiz oldukları tespit edilen noktalara; ayrıntılar (%76,74), anahtar kelimelerin kullanımı (%79,06), zaman eklerinin kullanımı (%48,83), ana metinden doğrudan alıntı yapma veya ana metni taklit etme (%67,44) örnek gösterilebilir.

Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu (2011, s. 1016) 55 Türkçe ve edebiyat öğretmenin yazdıkları özetleri ele alan çalışmalarında, öğretmenlerin yazdıkları özetleri yedi ölçüt yönünden incelemiş ve özetlerin “sadece özet metnin kaynak metnin ana düşüncesini içermesi ve özet metnin özgün tümcelerle yeniden oluşturulması ölçütünde yeterli” seviyede olduğunu tespit etmişlerdir. Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu (2011, s. 1016) çalışmalarının sonunda “öğretmenlerin, bir kaynak metni yazılı bir özet metne dönüştürme sürecinde ne yapacaklarına ilişkin bilgi ve beceri eksikliği içinde oldukları” kanısına varmışlardır.

Erdem (2012, s. 47) 95 Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği bölümü öğrencisiyle yaptığı çalışma sonucunda, öğretmen adaylarının “pasif kopyalama stratejileri dışında kaynak metni ifade edecek özgün bir metin oluşturmada temel stratejileri yeterli düzeyde kullanamadıkları” sonucuna ulaşmıştır.

Dördüncü soruya verilen cevapların yanı sıra bahsi geçen iki çalışma (Benzer, Sefer, Ören ve Konuk, 2016; Erdem, 2012), öğretmen adaylarının özetleme stratejileri hakkında teorik ve uygulamaya dair nitelikli bilgilerinin olmadığını göstermektedir. Planlı bir eğitim almayan öğretmen adayları, görüşme sırasında “Metin – özet oranına dikkat etme, metni özetlerken temel bilgileri kullanma, metni özetlerken hâkim bakış açılı üçüncü tekil anlatıcıyı kullanma, metni özetlerken olayların gerçekleşme sırasını göz önünde bulundurma” gibi stratejilere önceki sorulara verdikleri cevaplarla yer yer değinseler de bunların birer özetleme stratejisi olduğunun farkında değillerdir.

Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar ve diğer iki çalışmanın sonuçları (Benzer, Sefer, Ören ve Konuk, 2016; Erdem, 2012), öğretmen adaylarının eğitim hayatları boyunca öğretmenlerinden plansızca öğrendikleri veya onları taklit etme ve deneme yanılma yoluyla farkına varıp benimsedikleri yollarla özet çıkardıkları şeklinde yorumlanabilir. Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu'nun (2011) çalışmaları da özetlemeyi öğrenemeyen öğretmen adaylarının, öğretmen olmaları durumunda da özetleme konusunda sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

Özetleme konusunda sıkıntılar yaşanması, nitelikli öğrenmelere engel olabilir. Dilidüzgün (2020, s. 59) hatırlamanın özetlemeyle yakından ilişkili olduğunu vurgulayarak eksiltilmeyen, genellenmeyen ve yeniden kurulmayan bilgilerin ezberlense de unutulacağını aktarır. Özetleme stratejilerini bilmeyen öğretmen adaylarının, doğru özetler çıkararak öğrendiklerini unutmalarının önüne geçmeleri zor görünmektedir. “Özellikle sınav notlarının, sunum notlarının ya da bir eserin özetlenmesi akılda kalıcılığı artırır, gereksiz ayrıntılara girmeden konunun ana hatlarının ortaya konmasını sağlar” (Altunbay, 2021, s. 111).

Beşinci soruda öğretmen adaylarına özetlemeyi bilip bilmedikleri hakkındaki fikirleri sorulmuştur. Bu soruya “Evet, biliyorum.” ve “Hayır, bilmiyorum.” cevabını veren öğretmen adaylarının yüzdesi eşit, yani %26,66'dır. Burada öğretmen adaylarının en çok verdiği cevap %46,66 ile “Kısmen biliyorum.” olmuştur. Öğretmen adaylarının kısmen seçeneğini ifade etme nedenlerini nasıl açıkladıkları incelendiğinde, yazdıkları

özetlerin niteliği hakkında net bir fikre sahip olmamalarının bu cevabı vermelerine neden olduğu görülmüştür.

Burada, Dilidüzgün'ün (2013, s. 64) çalışmasına katılan öğretmenlerin çoğunun okullarda özetleme eğitiminin verilemediğine dair görüşleri, Okur (2011)'un çalışmasında yer alan, bilgilendirici ve hikâye edici metinleri özetlemeyi Türkçe öğretmeni adaylarının orta düzeyde, sınıf öğretmeni adaylarının ise zayıf düzeyde gerçekleştirebildikleri sonucu ile Bulut (2013, s. 99)'un çalışmasındaki sınıf öğretmenlerinin %88,2'sinin hayatları boyunca özetleme eğitimi almamaları akla gelmektedir. Bahsi geçen araştırmalardaki bulguların, bu araştırmada öğretmen adaylarının görüşmenin beşinci sorusuna verdikleri cevaplarla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Kurnaz ve Akaydın'ın (2015, s. 154) üçüncü sınıfta öğrenim gören 100 Türkçe öğretmeni adayıyla yaptıkları çalışmada, adayların “özetleme becerilerinin yeterli düzeyde olmadığı” tespit edilmiştir. Eyüp, Stebler ve Uzuner Yurt'un (2012, s. 28) son sınıfta öğrenim gören 97 Türkçe öğretmeni adayının özet stratejilerini kullanmadaki eğilimlerini inceleyen çalışmalarında “öğrencilerin özetleme etkinliklerini yetersiz şekilde kullandıkları” ortaya çıkmıştır. Beşinci soruya verilen cevaplar ve bahsi geçen çalışmalar, daha önce belirtilen, öğretmen adaylarının detaylı bir özetleme öğretimi görmedikleri tespitini güçlendirmektedir. Özetlemeye dair eğitim almamalarının yanında, öğretmen adaylarına yazdıkları özetler hakkında da kapsamlı dönütler de verilmemiştir. Çünkü öğretmen adaylarının azımsanmayacak bir kısmı, özetlemeyi bilip bilmedikleri konusunda net bir fikre sahip değildir. Kendilerine gerekli dönüt verilse, bu durumun gerçekleşmeyeceği düşünülmektedir. Yazdıkları özetlere dair herhangi bir dönüt alamayan öğretmen adayları, özetleme becerilerini değerlendirme konusunda da sıkıntı yaşamaktadırlar. Nitelikli bir özetleme eğitimi için “özetler kontrol edilmeli ve tartışılmalıdır” (Güneş, 2015, s. 221).

Son soruda öğretmen adaylarına, bir başkasına özetlemeyi öğretip öğretemeyecekleri sorulmuştur. Öğretmen adaylarının %46,66'sı öğretebileceğini söylerken, %40,00'ı

öğretmeyeceğini ifade etmiştir. %13,33'ü ise öğretmeyi denese de başarılı olamayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Özetlemeyi öğretebileceğini belirten öğretmen adaylarının %20,00'si bunu, önce özet hakkında bilgi verip ardından özet çıkarma uygulaması yaparak gerçekleştireceğini belirtmiştir. %26,66'sı ise özet hakkında bilgi verdikten sonra öğrencilerden özet çıkarmalarını isteyeceğini söylemiştir. Özetlemeyi öğretmeyi deneyeceklerini ama başarılı olamayacaklarını düşündüklerini söyleyen iki öğretmen adayı da öğretim şekli olarak bu iki görüşü tekrarlamıştır.

Özetleme stratejilerine istenilen şekilde değinmeyen bu cevaplar, Bulut (2013, s. 100)'un çalışmasında yer alan, sınıf öğretmenlerinin öğrencilerine özetlemeyi öğretirken herhangi bir yöntem kullanmadıkları sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Özetlemeyi öğretemeyecekleri görüşünü belirten %40,00'lık dilimde yer alan öğretmen adayları ise bu kanılarının nedenini “özet çıkarmayı bilmemeleri”yle açıklamıştır. Özetlemeyi öğretemeyeceklerini ifade eden öğretmen adayları, buldukları kademeye kadar çeşitli nedenlerle özet çıkarmıştır ve çıkarmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, kapsamlı bir özetleme eğitimi almadıkları ve yazdıkları özetlere dönüt verilmediği için öğretmen adayları, yazdıkları özetlerin niteliği hakkında fikir sahibi değillerdir.

Öğretmen adaylarının özetlemeyi öğretim konusunda kendilerini yeterli hissetmemeleri, verimli bir özetleme eğitimi vermelerini zorlaştırır. Özetleme eğitiminde, öğretmenin özet çıkarmasının ilk başvurulacak yöntem olduğunu belirten Çevik (2021, s. 266), “özet çıkarmada en önemli unsur nasıl özetleme yapılacağına gösterilmesidir” vurgusuyla öğretmenin özetleme eğitimindeki rolünün önemini pekiştirmiştir.

Görüşmedeki sorulara verilen cevaplar bir bütün olarak incelendiğinde “öğretmen adaylarının özet çıkarma için kapsamlı bir eğitim almadıkları” görülmektedir. Zira ilk üç soruya en çok verilen cevaplar, özetin kısa olduğu ve metnin genel hatlarını içerdiği yönündedir. Öğretmen adaylarının neredeyse tamamı özetleme stratejilerini

bilmediklerini ifade etmektedir. Özetlemeyi bildiğini net olarak söyleyebilen öğretmen adaylarının oranı, katılımcıların dörtte birinin biraz üstündedir. Özetlemeyi başkasına öğretebileceğini kesin şekilde belirten öğretmen adaylarının oranı ise katılımcıların yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. Özetlemeyi öğretebileceklerini söyleyen öğretmen adayları, nasıl yapacaklarını anlatırken özetleme stratejilerine olması gerektiği şekilde değinmemiştir. Bu veriler, öğretmen adaylarının özet çıkarma konusunda yeterli teorik bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Bunun yanında öğretmen adayları yeterince özet çıkarma uygulaması yapamamış ve yazdıkları özetlerin niteliği hakkında bilgilendirilmemişlerdir. Bunun da öğretmen adaylarının, özetlerini değerlendirme becerisi kazanamamalarına yol açtığı söylenebilir. Tüm bu nedenler sonucunda öğretmen adayları, yazdıkları özetlerin niteliğinden emin olamamaktadır. Kendilerinden emin olamadıkları için de başkalarına özet çıkarmayı öğretmekte ve başkalarının özetlerini değerlendirmekte zorlanacaklarını belirtmişlerdir.

Öğretmen adaylarının özet çıkarmayı bilmemeleri ve yazdıkları özetleri değerlendirememeleri, öğretmenlik hayatlarında mutlaka karşılına çıkacak bir sorundur. Bu sorunun çözümü için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Özet çıkarma herkesin edinmesi gereken bir beceridir. Bu nedenle ilkokuldan itibaren tüm öğrencilere gereken özetleme eğitimi verilmelidir. İyi bir özet çıkarmak için öncelikle metnin doğru şekilde anlaşılması gerekmektedir. Özetleme eğitimine okuma stratejilerinden başlanması bu nedenle isabetli olacaktır. Okuma stratejilerinin kullanımı, metnin doğru şekilde anlaşılması, özetleme açısından önemli unsurların okuma esnasında ortaya konması ve böylece özet çıkarma süresinin kısılmasını sağlamak adına önemlidir. Okuma stratejilerinin ardından da özetleme stratejileri eğitimi gelmelidir. Bahsi geçen sebeplerle öğrencilere okuma stratejileri ve özetleme stratejilerine yönelik eğitim verilmesi meselesi program geliştiriciler ve öğretmenler tarafından titizlikle ele alınmalıdır.

2. Öğrencilerin lisans eğitimine kadar çok sayıda özet çıkarma uygulaması yapması sağlanmalıdır. Çok sayıda uygulama yapan öğrencilerin özet çıkarmaya karşı

tedirginlikleri azalacaktır. Öğrenciler, özet çıkarmaya alışıkça daha nitelikli özetler çıkarabileceklerdir.

3. Öğretmenler, öğrencilerin yazdığı özetleri mutlaka incelikle değerlendirmelidir. Bu değerlendirmeler, öğrencilerin de bileceği ölçütlere göre yapılmalıdır. Değerlendirmenin sonucu öğrencilere iletilmelidir. Öğrencilerin kendilerini değerlendirebilmeleri ve yazdıkları özetleri geliştirebilmeleri adına, öğrencilere nitelikli dönütler vermeye özen gösterilmelidir.

4. Okuma stratejilerinin kullanımının özet çıkarmayı kolaylaştıracağına daha önce değinilmiştir. Bu bakımdan, üniversitelerde öğretmen adaylarına okuma stratejileri ve bu stratejilerin özet çıkarırken kullanılması hakkında bilgi verilmelidir. Uygulamalar yapılarak öğretmen adaylarının stratejileri kullanma düzeyleri tespit edilmeli, okuma stratejilerini kullanma becerileri gerekli dönütlerle artırılmaya çalışılmalıdır. Öğretmen adayları bu stratejileri meslek hayatlarında öğrencilere öğreteceklerinden, okuma stratejilerini kullanma konusunda beklenen seviyeye ulaşmalıdırlar.

5. Öğretmen adayları, özet hakkındaki teorik bilgileri ve özetleme becerileri yönünden değerlendirilmelidir. Öğretmen adaylarının başarı seviyesinin tespitinin ardından gereken özetleme stratejileri eğitimi planlanmalıdır. Özetleme stratejileri eğitiminin strateji öğretim modelleriyle planlanması ve öğretmen adaylarına planlama hakkında bilgi verilmesi, adayların öğretmen olduklarında özetleme eğitimi planlaması konusunda zorluk yaşamamalarını sağlayabilir. Bu faydanın yanı sıra, strateji öğretim modelini gereğince öğrenen öğretmen adayları, öğrendikleri strateji öğretim modelini başka stratejileri hem öğrenirken hem öğretirken kullanabileceklerdir.

6. Öğretmen adaylarının sıklıkla özet çıkarma uygulaması yapmaları sağlanmalı ve adaylara, yazdıkları özetler hakkında dönütler verilmelidir. Bu dönütler, öğretmen adaylarının kendilerini ve sonrasında öğrencilerini değerlendirmeye olanak sağlayacak ölçütler içermelidir. Bu sayede öğretmen adayı, öğretmenlik hayatında öğrencilere özet yazma hakkında gerektiği şekilde yardımcı olabilecek ve öğrencilerinin çıkardığı özetleri uygun şekilde değerlendirecektir.

7. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite seviyesindeki öğrencilerin özetleme sorunlarını tespit eden ve çözmeye odaklanan akademik çalışmaların sayısı artırılmalı; çalışmaların sonuçları, detayları belirlenmiş uygulamalar hâlinde eğitimcilerin kullanımına sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağca, H. (2006). *Yazılı anlatım*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Altunbay, M. (2022). Yazma eğitiminin temel kavramları. Şen, Ü. (Ed.) *Dil eğitiminin temel kavramları* (4. Baskı) içinde (97 - 114). Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, E., & Kaya, M. (2021). Yazma yöntem ve teknikleri. Kardeş, M. N. (Ed.) *Yazma eğitimi* içinde (183 - 216). Ankara: Pegem Akademi.
- Bahçıvan, H. K. ve Çetinkaya G. (2021). Ortaokul öğrencilerinin özetleme başarıları ile özetlemeye yönelik tutumları ve özyeterlik algıları arasındaki ilişki. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1), 137 – 162.
- Baştuğ, M., Hiğde, A., Çam, E., Örs, E., & Efe, P. (2021). *Okuduğunu anlama becerilerini geliştirme* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Benzer, A., Karadağ, K., & Evcı, B. (2021). Ortaokul Öğrencilerine Strateji Öğretiminin Özet Yazma Becerilerine Etkisi. *Millî Eğitim*, 50 (230), 259 – 278. doi: 10.37669/milliegitim.681263.
- Benzer, A. , Sefer, A. , Ören, Z., & Konuk, S. (2016). Öğrenci odaklı bir araştırma: Metin özeti yazma stratejisi ve puanlama anahtarı. *Eğitim ve Bilim*, 41 (186), 163 – 183.
- Brown, A. L., Day, J. D., & Jones, R. S. (1983). The development of plans for summarizing texts. *Child Development*, 54 (4), 968 – 979.
- Bulut, P. (2013). *İlköğretim 5. sınıf öğrencileri ve öğretmenlerinin özetleme stratejilerinin değerlendirilmesi: Türkçe dersi örneği*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bülbül, A. R. (2000). *Yazılı anlatım ve yazı türleri* (3. Baskı). Ankara: Nobel.
- Çevik, A. (2021). Yazma eğitimi. Temizyürek, F., Türkbent, T. (Ed.) *Türkçe öğretimine genel bir bakış el kitabı* içinde (253 - 300). Ankara: Pegem Akademi.
- Dilidüzgün, Ş. (2013). Ortaokul Türkçe derslerinde oku(ma)dan özet yaz(ma)ya. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 47-68.
- Dilidüzgün, Ş. (2020). *Süreç ve tür odaklı okuma ve yazma eğitimi*. Ankara: Anı.
- Erdem, C. (2012). Türk dili ve edebiyatı öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihleri ve metin dil bilimsel bir özetleme çalışması. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 36-52.
- Eyüp, B., Stebler, M. Z., & Uzuner Yurt, S. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanmadaki eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-30.
- Görgeç, İ. (1999). Özetleme becerisinin öğrencilere öğretimi. *Yaşadıkça Eğitim*, 62, 22-28.
- Günay, V. D. (2001). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayıncılık.

- Güneş, F. (2015). Etkinliklerle hızlı okuma ve anlama. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, F. (2019). *İlkokuma yazma öğretimi yaklaşım ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Hidi, R., & Anderson, V. (1986). Producing written summaries: Task demands, cognitive operations, and implications for instruction. *Review of Educational Research*, 56 (4), 473 – 493.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. Baskı). Ankara: Nobel.
- Kurnaz, H., & Akaydın, Ş. (2015). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgilendirici ve Öyküleyici Metinleri Özetleme Becerileri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ÖS-II*, 141-156.
- Miles, M. B. A., & Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2. Baskı). London: Sage Publications.
- Okur, S. (2011). *Türkçe ve sınıf öğretmeni adaylarının Türkçe dersi öğretim araçlarındaki okuma metinlerini özetleme becerileri*. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Özçakmak, H. (2015). *Türkçe öğretmeni adaylarının not alarak dinlemede özetleme stratejilerini kullanma becerileri*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Susar Kırmızı, F. (2008). Okuma. Arslan, D., Doğan, B., Deliveli, K., Susar Kırmızı, F., Yaylı, D., Akkaya, N. *Etkinliklerle Türkçe öğretimi içinde* (s. 105 - 158). İstanbul: Ekin Yayınları.
- Susar Kırmızı, F., & Akkaya, N. (2011). İlköğretim özetleme stratejilerinin kullanımına ilişkin nitel bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 267-277.
- Tavşancıl, E., & Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.
- Temur, T. (2015). Yazılı anlatım. Temur, T. ve Çakıroğlu, A. *Etkinliklerle yazılı ve sözlü anlatım* (3. Baskı) içinde (s. 3 - 157). Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük* (11. Baskı). Ankara: TDK.
- Westby, C (2010). Summarizing expository texts. *Topics in Language Disorders*, 30 (4), 275 – 287.
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M., & Yelok, V. S. (2006). Doğan, M. (Ed.) *Yazılı anlatım*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yazıcı Okuyan, H., & Gedikoğlu, Y. G. (2011). Öğretmenlerce Üretilen Yazılı Özet Metinlerinin Niteliksel Özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 1007-1020.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin.

- Yurdakal, İ. H. (2019). Disleksi (Okuma güçlüğü). Susar Kırmızı, F., Ünal, E. (Ed.) *İlk okuma yazma öğretimi* (3. Baskı) içinde (s. 423 - 470). Ankara: Anı.
- Yurdakal, İ. H., & Susar Kırmızı F. (2020). Yazma yöntem ve teknikleri. Bağcı Ayrancı B., Başkan, A. (Ed.) *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi* içinde (130 - 175). Ankara: Pegem Akademi.

ORCID

Ömer ÇELİK <https://orcid.org/0000-0002-2688-4065>

Yusuf DOĞAN <https://orcid.org/0000-0001-8384-9808>

SUMMARY

Purpose

In this study, 15 third grade students studying at Department of Turkish Education of Gazi University Gazi Faculty of Education were interviewed. Teacher candidates' knowledge and views on summary, summarizing, summarizing strategies, summarizing teaching were determined.

Method

In the study, case study design was used. Data were collected by interview technique. Interviews were conducted via the online interview application (Zoom) or by phone due to the epidemic conditions. A semi-structured interview form was used during the interview. There are six questions in the semi-structured interview form:

- 1. What do you think the summary means?*
- 2. What are the points to be considered in order to write a good summary?*
- 3. How do you summarize?*
- 4. Do you know the summarization strategies? What summarization strategies do you know? Do you apply these strategies when summarizing?*
- 5. Do you think you know how to summarize?*
- 6. Can you teach someone else to summarize? If your answer is "yes", how do you teach? If "No", why can't you teach?*

Thus, the knowledge and opinions of teacher candidates about summarizing, summarizing strategies and summarizing teaching were learned.

Results

When the answers are examined, it is seen that "teacher candidates did not receive a comprehensive training for summarizing." The most common answers to the first three questions are that the summary is short and contains the general outlines of the text. Almost all of the teacher candidates state that they do not know the summarization strategies. The rate of teacher candidates who can say clearly that they know how to summarize is slightly above one-fourth of the participants. The rate of teacher candidates who clearly stated that they could teach summation to someone else corresponds to about half of the participants. The teacher candidates who said that they could teach summarizing did not refer to the summarizing strategies as they should have while explaining how to do it.

Conclusion and Discussion

These data show that teacher candidates do not have enough theoretical knowledge about summarizing. In addition, teacher candidates were not able to make enough summaries and were

not informed about the quality of the summaries they wrote. This led to the fact that teacher candidates could not gain the ability to evaluate their summaries. As a result of all these reasons, teacher candidates cannot be sure of the quality of the summaries they write. Since they are not sure of themselves, they have difficulty in teaching others to summarize and evaluating others' summaries.

The fact that teacher candidates don't know summarizing and cannot evaluate the summaries they have written is a problem that they will definitely encounter in their teaching lives.

In order to eliminate the aforementioned problems, it is thought that summarizing strategies should be taught to teacher candidates during their education life within a method. In addition to this teaching, it would be beneficial to evaluate the summaries written by prospective teachers according to certain criteria and to send them as feedback. In this way, teacher candidates will both learn to summarize and evaluate their own and others' summaries.

Evrak Tarih ve Sayısı: 26.01.2021-E.13960

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

Sayı : E-77082166-302.08.01-13960
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 05.11.2020 tarihli E.118404 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi Ömer ÇELİK'in, Prof.Dr.Yusuf DOĞAN'ın danışmanlığında yürüttüğü "*Öz Değerlendirme Strateji Gelişimi Öğretim Modeliyle Öz Değerlendirme Stratejileri Öğretiminin Türkçe Öğretmeni Adaylarının Hikâye Edici Metinleri Öz Değerlendirme Becerilerine Etkisi*" adlı tez çalışması ile ilgili konu Kurulumuzun 01.12.2020 tarih ve 12 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Araştırma Kod No: 2021-53

Prof. Dr. İsmail KARAKAYA
Komisyon Başkanı

Ek:1 Liste

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu : BESRAHNHB Belge Takip Adresi : <https://belgedogrulama.gazi.edu.tr/belgedogrulama.aspx>
Emniyet Mahallesi Bandırma Caddesi No :6/1 06560 Yenimahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 202 20 57 - 0 (312) 2... Faks:0 (312) 202 38 76
İnternet Adresi : <http://etikkomisyon.gazi.edu.tr/>
Kop Adresi: gazimivarisitesi@ns01.kep.tr
Bilgi için :Esenül BOŞNAK
Genel Evrak Sorumlusu
Telefon No:03122022666

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

